

LLIBRE DE MATRÍCULA D'OBRERS DE LA FÁBRICA DE PINTADOS DE MANUEL BERTRAND I CORTALÉ A MOLINS DE REI DE 1858¹

article

MARIA VALLS*

HISTORIADORA I ARXIVERA

Manuel Bertrand i Cortalé, nascut a la Roca de l'Albera (Vallespí, França) l'any 1807, s'instal·là a Catalunya portat pels seus contactes comercials; havia iniciat la seva carrera com a dependent, després com a director de diverses cases comercials fins que es va establir pel seu compte. El 1846 va vendre els seus negocis comercials per iniciar el patrimoni immobiliari i industrial de la família Bertrand. El 21 de gener de 1846, els germans Manuel i Joan Miquel Bertrand i Cortalé van llogar per tres anys l'anomenat Palau de Molins de Rei, propietat dels comtes de Sobradíel, per instal·lar-hi una *industria de estampados*. El comte de Sobradíel ja havia parcel·lat una part de l'hort del palau per construir-hi nous habitatges cap a l'any 1826 com a solució econòmica a la reducció contínua de les rendes per la resistència dels pagesos a continuar pagant els drets senyorials.² El contracte d'arrendament permetia gaudir no solament de l'edifici, sinó

també de "*el uso de la agua que mana naturalmente en la fuente del Patio, los estanques y todo aquel pedazo de huerto a contar por línea recta tirada del estanque del mismo al llamado carrer de baix y hasta las paredes de la casa por la parte de Poniente*". El preu del lloguer es fixà en 15.000 rals a raó de cinc mil l'any.³

La *Fábrica de Pintados* de Molins de Rei va ser una de les primeres activitats industrials de la vila. En aquell moment Molins de Rei era un municipi de 3.000 habitants⁴ dedicat principalment al món agrícola, tot i que "hi ha una tradició de treball domèstic amb la presència de telers manipulats per homes i dones del camp en les seves hores lliures, a més d'una contínua presència de tallers d'elaboració de blondes que convertiren la població de Molins de Rei en una mà d'obra de fàcil adaptació al treball de la fàbrica".⁵ Segons la Matrícula Industrial de Molins de Rei de 1846 –any d'inici de l'activitat dels Bertrand–, hi havia set instal·lacions registrades, dues de les quals eren fàbriques tèxtils de dimensions reduïdes.⁶ La historiadora molinenca Conxita Solans la considera "una empresa nova dins la fase de la industrialització"⁷ del municipi i afegeix que el seu emplaçament al Palau dels Sobradíel va ser a causa de, segurament, la faci-

* **Maria Valls Gómez.** Llicenciada en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 2009 i graduada superior en Arxivística i Gestió Documental per l'Escola Superior en Arxivística i Gestió Documental l'any 2010. És coautora del DVD "Els moviments associatius juvenils. Molins de Rei (1959-1978)", produït per l'Espai de Recerca i l'Ajuntament de Molins de Rei (2010). Ha treballat com a arxivera a l'Arxiu Municipal de Corbera de Llobregat (2010-11) i al Consell Comarcal del Baix Llobregat realitzant el projecte Cens d'Arxius de Catalunya al Baix Llobregat, coordinat per l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat (2011).

¹ A la tardor de 2008, l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat (ACBL) em va posar en contacte amb Francisco Bertrand Elizalde, durant la realització del meu treball de fi de carrera. El Sr. Bertrand em va ensenyar la documentació que conservava i em va fer fotocòpies d'un Llibre registre de treballadors de 1858. El vaig començar a analitzar i a extreure'n dades. Fa pocs mesos, la família Bertrand ha donat el seu fons d'empresa a l'ACBL i vaig tornar a veure el Llibre registre, que s'ha digitalitzat i està disponible a l'arxiu, i em van proposar de fer un article per donar-lo a conèixer.

² SOLANS RODA, CONXITA i FORNS DE RIVERA, M. Cristina, *Una vila per a un riu. La baronia de Molins de Rei segles XVI-XIX* Ajuntament de Molins de Rei, 2011, pàg. 187.

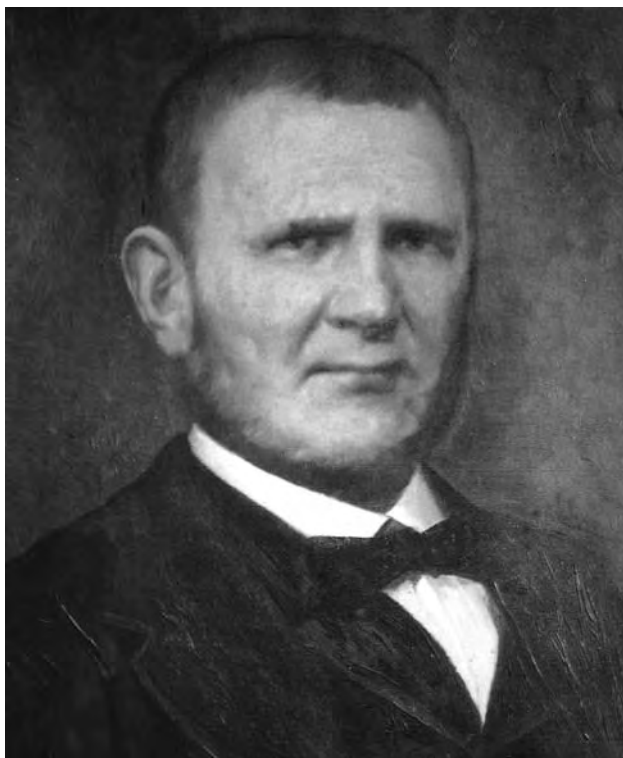
³ Escripura d'arrendament davant el notari públic Ramon Sanpons de Barcelona el 21 de gener de 1846 (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona); se'n conserva una còpia digitalitzada a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat.

⁴ Cens de 1857.

⁵ CARBONELL I PORRO, Joan-Anton, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pàg. 129.

⁶ CARBONELL I PORRO, Joan-Anton, "Evolució de la indústria tèxtil a Molins de Rei (1840-1936)" a CALVO, Àngel: *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 377.

⁷ SOLANS RODA, CONXITA i FORNS DE RIVERA, M. Cristina, *Una vila per a un riu. La baronia de Molins de Rei segles XVI-XIX*, Ajuntament de Molins de Rei, 2011, pàg. 212.

Retrat de Manuel Bertrand i Cortalé. Extret de l'ACBL

litat d'accés a l'aigua. Aquesta observació també l'aporta l'historiador Joan-Anton Carbonell en assenyalar que, en un primer moment, s'utilitzà l'aigua de pous i fonts per a la producció industrial i indica que, a l'acta del Ple de l'Ajuntament d'11 d'abril de 1846, la fàbrica Bertrand va pactar amb l'Ajuntament l'ús de l'aigua de la font del Palau perquè també pogués ser utilitzada pels veïns.⁸ Una altra referència de la fàbrica Bertrand al municipi són uns documents que s'han trobat fa poc a l'Arxiu Municipal de Molins de Rei; es tracta de llistats de treballadors de quatre fàbriques molinenques –*Fábrica de Pintados de Manuel Bertrand, Fábrica de Hilados de Ferrer y Cia., Fábrica Francisco Galtés i Fábrica de Tejidos de Pablo Serra y Armengol*– entregats a l'Ajuntament entre el desembre de 1857 i l'agost de 1858 per crear les quartilles de tots els treballadors del municipi –segons una nova Reglamentació Laboral del Tinent general Juan Zapatero y Navas com a Governador General de Catalunya.⁹ Analitzant aquests documents es pot extreure que, el 1857, Molins de Rei comptava amb 204 obrers tèxtils –dels 259 obrers fabrils totals, segons les anotacions del número de quartilles.¹⁰

⁸ CARBONELL I PORRO, Joan-Anton, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pàg. 128.

⁹ Edicte de 19 de gener de 1857.

¹⁰ Segons Joan Anton Carbonell, qui ha analitzat l'Estadística de la Junta de Fàbriques de 1850, aquell mateix any a Molins de Rei hi havia 56 obrers tèxtils, que suposaven un 7-8% de

La Fàbrica Bertrand, dedicada a l'elaboració de mocadors i estampats a mà, va funcionar fins al 1858, però dos anys més tard, els Bertrand ja disposaven de fàbriques a Sant Feliu de Llobregat i Rubí. La tècnica de l'estampació provenia del procés de pintat de les indians amb la taula d'estampar; a les fàbriques d'indians aquest era un procés que es feia conjuntament amb la filatura i el teixit, però a partir de 1780, "la fàbrica d'indians tradicional, que incorporava el tissatge i l'estampat en la mateixa unitat productiva, començà un procés d'especialització, lent però inexorable, vers el pintat de les teles".¹¹ Els Bertrand van començar especialitzant-se en l'estampació, però, a partir de 1871, es van dedicar a la filatura i el teixit. El primogènit de Manuel Bertrand i Cortalé, Manuel Bertrand i Salsas, es va casar amb la filla d'Eusebi Serra Clarós i van formar l'empresa Bertrand i Serra, una de les més importants de Catalunya, amb fàbriques a Manresa, Sant Fruitós de Bages i Barcelona. L'empresa de la branca originària estava especialitzada en teixits de cotó i panes; la fàbrica de Sant Feliu de Llobregat va donar feina a un membre de cada tres famílies santfeliuenques.¹²

El document que es presenta en aquest article –una còpia del qual també es troba a l'ACBL– és precisament d'aquesta mateixa fàbrica després de dotze anys de funcionament. El 18 de maig de 1858, la "*Fábrica de Pintados*" de Don Manuel Bertrand va presentar el primer Llibre de Matricula d'Obrers d'acord amb la nova Reglamentació Laboral. Aquesta estadística establia que s'havia de crear un llibre registre de treballadors amb els següents camps: "*nombre y apellidos del operario, su estado, edad, naturaleza, señas de su persona y de la habitacion que ocupe, la profesion que ejerza, y el nombre del fabricante en cuya casa trabaje*". L'any 1858 la *Fábrica de Pintados* comptava amb 39 treballadors/es, dels quals hi havia: 18 peons, 1 sereno, 3 majordoms, 1 fogoner, 1 carreter, 3 pintadors i 11 pintadores. Cal remarcar que als llistats trobats a l'Arxiu Municipal de Molins de Rei especifiquen que, el 23 de desembre de 1857, la *fábrica de estampados de Manuel Bertrand* disposava de 40 treballadors: 3 majordoms, 14 peons, 1 pintador, 5 pintadores, 1 carreter, 5 tiradors, 4 tiradores i un treballador i tres treballadores sense especificar-ne l'ofici. La diferència cronològica entre els dos documents és només de cinc mesos, però les diferències són

la població activa local (aproximadament, 747 habitants) amb un 10% de la maquinària tèxtil comarcal. Així, set anys després, el percentatge d'obers tèxtils hauria augmentat a 27,3%, sense comptar l'augment de població activa. CARBONELL I PORRO, Joan Anton, "Evolució de la indústria...", pàg. 377.

¹¹ DE RIQUER I PERMANYER, Borja (dir.), "La Gran Transformació 1790-1860", a: *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 6, 1997, pàg. 162.

¹² El 1897, dels 3.309 habitants de Sant Feliu, 539 persones treballaven a la fàbrica Bertrand —307 dones i 232 homes. ACBL, fons de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, correspondència amb el Governador Civil, 1897.

Aptitudes.	Nombre.	Edad a la fecha.	PROFESION QUE EJERCE.	DIA DE ADMISION.	MA DE SALIDA.	CALLE ESTRADA Y CALLE DE DESTINO.	Gras particulares.	CONSEJOS DEL OPERARIO.	OBSERVACIONES.
civil	pau		peon	10 de 1857	1857	mayor	Edad 21 años Estado soltero Natural de molins de rei Provincia de Barcelona Estatura 1,60 Cabellos y ojos negros Barba Cara Fronte Ojos Naris Boca	21 años soltero	ha cumplido bien
castelló	josé		pintador	10 de 1857		mayor	Edad 18 años Estado soltero Natural de molins de rei Provincia de Barcelona Estatura 1,60 Cabellos y ojos negros Barba Cara Fronte Ojos Naris Boca	18 años soltero	
castelló	pablo		sereno	10 de 1857		mayor	Edad 21 años Estado soltero Natural de molins de rei Provincia de Barcelona Estatura 1,60 Cabellos y ojos negros Barba Cara Fronte Ojos Naris Boca	21 años soltero	
castelló	pau		peon	10 de 1857		mayor	Edad 21 años Estado soltero Natural de molins de rei Provincia de Barcelona Estatura 1,60 Cabellos y ojos negros Barba Cara Fronte Ojos Naris Boca	21 años soltero	
castelló	pau		peon	10 de 1857		mayor	Edad 21 años Estado soltero Natural de molins de rei Provincia de Barcelona Estatura 1,60 Cabellos y ojos negros Barba Cara Fronte Ojos Naris Boca	21 años soltero	

Fotografia d'una pàgina de la Matricula d'Obrers de la Fàbrica de Pintados de Manuel Bertrand i Cortalé de 1858. Extret de l'ACBI

notables. El primer punt és l'aparició, als llistats de l'ajuntament, de 9 treballadors/es que no apareixien a la matrícula de la fàbrica ni tampoc el seu ofici. Aquests tiradors/es es podrien correspondre als tiradors/es d'or que s'encarregaven de fer fils de metalls preciosos per a la decoració de peces tèxtils.¹³ Per altra banda, un dels peons dels llistats correspon al fogoner de la matrícula, és a dir, que al desembre de 1857, el senyor Pau Castells, de 36 anys, tenia el càrrec més baix dins de la fàbrica i al cap de cinc mesos tenia el càrrec més ben pagat. Aquest fet també es dona amb el sereno, tot i que la diferència salarial entre peons i sereno no és la mateixa. Finalment, als llistats falten 8 peons, 3 pintadores i 1 pinta-

dor que sí que apareixen a la matrícula. Totes aquestes diferències encara no tenen explicació, l'únic que es pot concloure és que entre desembre de 1857 i maig de 1858, la fàbrica de pintats de Manuel Bertrand va comptar amb 52 treballadors.

Per a cada treballador/a s'especificava l'ofici, el salari –a jornal o a preu fet–, la procedència, l'any d'incorporació a l'empresa, l'edat, l'estat civil i les característiques físiques –estatura, cabells i celles, barba, cara, front, ulls, nas i boca. A la matrícula apareixien dos treballadors més –dos peons de 21 i 22 anys– que no estaven actius, dates de baixa 23 de desembre de 1857 i 21 de març de 1858, en els camps d'observacions dels quals apareix *"ha cumplido bien"*; a l'hora d'analitzar les dades aportades per aquesta matrícula, comptabilitzo les dades d'aquests dos treballadors, i així parlarem d'un total de 41 treballadors. També es pot esmentar el cas d'un treballador peó, de 17 anys, que apareixia fora de la plantilla del 27 de maig al 27 de juliol de 1858, sense saber-ne el motiu. Sis treballadors procedien de fora de Molins de Rei: Sant Vicenç dels Horts, Reus, Palau, Valldoreix i dos de Barcelona ciutat; d'aquests, dos eren majordoms (Palau i Reus); una, pintadora; un altre, peó i un altre era el sereno. El fet que dos dels tres majordoms de la fàbrica fossin de fora podria indicar que s'havia importat mà d'obra especialitzada de zones amb més tradició tèxtil, per exemple Reus, un important centre

¹³ Segons l'Enciclopèdia Catalana, l'ofici de tirador en la indústria tèxtil pot correspondre a dos oficis diferents: el tirador de llaços que s'encarregava d'estirar els cordills, anomenats llaços, en els telers antics i que correspondrien a les actuals arcades de la màquina jacquard; i el tirador d'or que, com hem dit, es dedicava a fer "fils de metalls preciosos fent-los passar per una sèrie de fileres de secció decreixent". Aquest últim grup "antigament constituïen un gremi poc nombrós, però els seus membres gaudien d'una certa importància econòmica, malgrat llur paper auxiliar de la producció tèxtil" (extret del web de l'Enciclopèdia Catalana, www.enciclopedia.net). Analitzant les dues accepcions i considerant que la Fàbrica Bertrand no es dedicava al teixit i sí a la decoració de mocadors, es pot considerar que els tiradors d'aquesta fàbrica eren els anomenats tiradors d'or.

Apellidos.	Nombre.	NÚMERO de la Cartilla.	PROFESION QUE EJERCE.	DÍA DE ADMISIÓN	DÍA DE SALIDA.	CALLE y cambios de domicilios.	Número
Briguets	carmen		pintadora	26 marzo 1847		San Miguel	4

Fragment d'una entrada d'una treballadora a la Matricula d'Obrers de la *Fábrica de Pintados* de Manuel Bertrand i Cortalé de 1858. Extret de l'ACBL

cotoner urbà,¹⁴ i s'inclouria en la tesi d'Enriqueta Camps de la continuïtat de l'activitat protoindustrial a la industrialització a partir de l'emigració del personal especialitzat de les antigues zones productives als nous nuclis de producció.¹⁵

Les edats dels treballadors en el moment de la matrícula oscil·laven entre els 14 i els 36 anys en els homes i entre els 18 i els 24 anys en les dones, és a dir, que més de dues tercers parts de la plantilla no superava els 25 anys –65,7%, 27 treballadors, entre 16 i 24 anys. Els més joves eren els peons, tot i que també n'hi havia de més grans –27 i 32 anys–, i els/les pintadors/es; i els de més edat eren els majordoms, el fogoner, el carreter i el sereno. Excepte en el cas del sereno, a més edat, millor qualificació professional i, com veurem, sou més elevat. El fet que les pintadores no sobrepassessin els 24 anys d'edat no era fortuït, sinó que es trobava com una constant en la indústria tèxtil catalana. Enriqueta Camps, al seu estudi sobre Sabadell el 1890, relaciona la joventut de les treballadores amb la incorporació dels fills al món laboral: "La informació sobre activitat femenina mostra que les dones treballaven sobretot en edats joves, abans de 20 anys, i que la taxa d'activitat disminuïa fortament a partir de 30 anys, amb el naixement de fills successius i la incorporació a l'activitat remunerada dels primers".¹⁶

¹⁴ Ja durant el segle XVIII Reus havia estat una de les poblacions on es concentrava la indústria sedera amb 760 telers el 1789 i el 1860 comptava amb dues de les principals empreses industrials del sector cotoner, La Fabril Algodonera i la Manufacturera de Algodón, que donaven feina a 1.060 operaris. DE Riquer i PERMANYER, Borja (dir.), *La Gran Transformació...*, pàg.154-155 i 162.

¹⁵ CAMPS, Enriqueta, *Migraciones internas y formación del mercado de trabajo en la Cataluña industrial en el siglo XIX*, tesi doctoral, Institut Universitari de Florència, 1990.

¹⁶ CAMPS, Enriqueta: "Els nivells de benestar al final del segle XIX. Ingress i cicle de formació de les famílies a Sabadell (1980)", *Recerques*, núm. 24, ed. Curial, 1991, pàg. 11

Pel que fa a l'estat civil, és curiós observar que no hi trobem cap treballadora casada, només una de vídua —22 anys; en canvi, trobem set treballadors casats —d'entre 24 i 37 anys. El cessament de la feina al moment de casar-se, juntament amb el baix sou de les pintadores, es basava en la concepció de temporalitat i complementarietat del treball femení dins l'ingrés familiar, responsabilitat del cap de família.¹⁷ En el moment en què una dona es casava, la seva funció era únicament la de formar una família i fer-se'n càrrec; tot i que quan la necessitat ho demanava, podia tornar a la feina. Joan Anton Carbonell arriba a les mateixes conclusions treballant el cens obrer de 1919: "es podria fer un retrat robot de la treballadora tèxtil [molinenca] dient que és molt jove, que la seva posició millora amb els anys, però, generalment, abandona el treball quan arriba a una edat en què passa a formar una família o aquesta li requereix una dedicació més intensa".¹⁸

A partir de l'edat dels treballadors, en el moment de fer la matrícula, i sabent l'any d'incorporació a la fàbrica, es pot establir les edats dels treballadors en els diferents anys de funcionament de la fàbrica —almenys dels treballadors que van continuar fins al 1858— (vegeu taula annexa). Com es pot observar, les edats més joves corresponien a peons i pintadors/es i les més grans als oficis més qualificats i al sereno, la mateixa dinàmica que a la nostra matrícula. Però el més rellevant és comprovar que les edats més primerenques se situaven entre els 6-10 anys —3 treballadors i 5 treballadores. L'ús de mà d'obra infantil va ser una constant en el procés d'industrialització pel baix salari que suposava i la poca regularització al respecte. Segons indica l'historiador

¹⁷ "La libre contratación de las mujeres [era vista] como amenaza a la jerarquía patriarcal y a las nuevas concepciones de la masculinidad que incluían el ideal de mantener a la familia". BORDERÍAS, Cristina (ed.), *Género y políticas del trabajo en la España contemporánea*, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, Icària, 2007, pàg. 23.

¹⁸ CARBONELL I PORRO, Joan Anton, "Evolució de la indústria...", pàg. 389.

Taula de les edats dels treballadors en l'any d'entrada a la Fàbrica i segons els seus oficis.

ANY D'ENTRADA	NÚM. TREBALLADORS - EDATS						
	MAJORDOM	PINTADORS	PINTADORES	PEONS	FOGONER	SERENO	CARRETER
1846	1 - 22 anys						
1847		1- 6 anys	6 - 10/13 anys				
1848	1 - 18 anys		1 - 10 anys	1 - 7 anys			
1849			2 - 9 i 13 anys	1 - 8 anys			1 - 28 anys
1850	1 - 19 anys			1 - 19 anys			
1851			2 - 10 i 11 anys				
1852					1 - 19 anys		
1853				1 - 17 anys			
1854						1 - 32 anys	
1856				1 - 30 anys			
1857		2- 22 i 25 anys		8 - 15/24 anys			
1858				7 - 14/21 anys			

Josep M. Borràs Llop,¹⁹ al 1856 als processos d'estampat encara pervivia una vella estructura ocupacional caracteritzada per una ocupació de nens molt intensa.

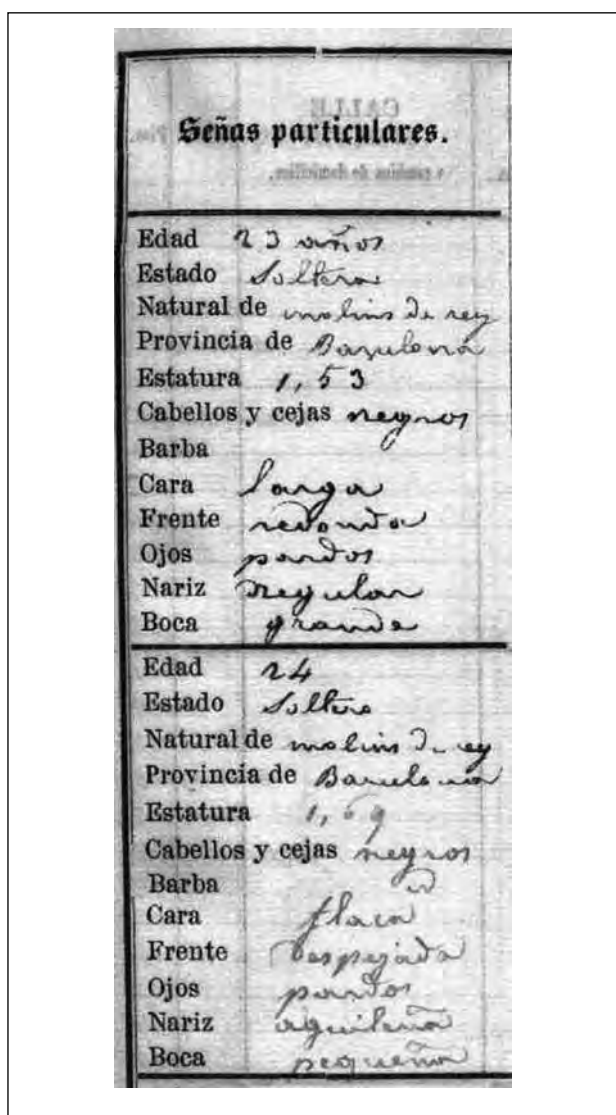
Els salaris variaven entre 4,5 i 12 rals²⁰ de jornal segons l'ofici, excepte els/les pintadors/res i 1 majordom que cobraven a preu fet. El sou més baix era per als peons més joves, entre 4,5 i 7 rals de jornal per als peons de 14-17 anys i 7-9 rals per als de 17-36 anys; el sereno cobrava 9 rals i del carreter, no en tenim dades. Els sous més alts són per als majordoms —10 rals—, encarregats del control dels treballadors; i el fogoner —12 rals—, el qual, segurament, s'encarregava de la caldera que elaborava els tints per pintar els mocadors. Si es compara el sou mitjà dels peons —7,55 rals— amb les dades indicades per Ildefons Cerdà el 1859²¹ per a la mateixa categoria professional a Barcelona —9,40 rals—, s'observa com els salaris a fora de la capital eren més baixos i, segurament, aquest fet va ser un dels motius pel qual els germans Bertrand van instal·lar la seva fàbrica a Molins de Rei.²²

¹⁹ BORRÀS LLOP, José María, "El trabajo infantil en la industria de Barcelona según el censo obrero de 1905", *Historia Social*, 33, 1999, pàg. 45.

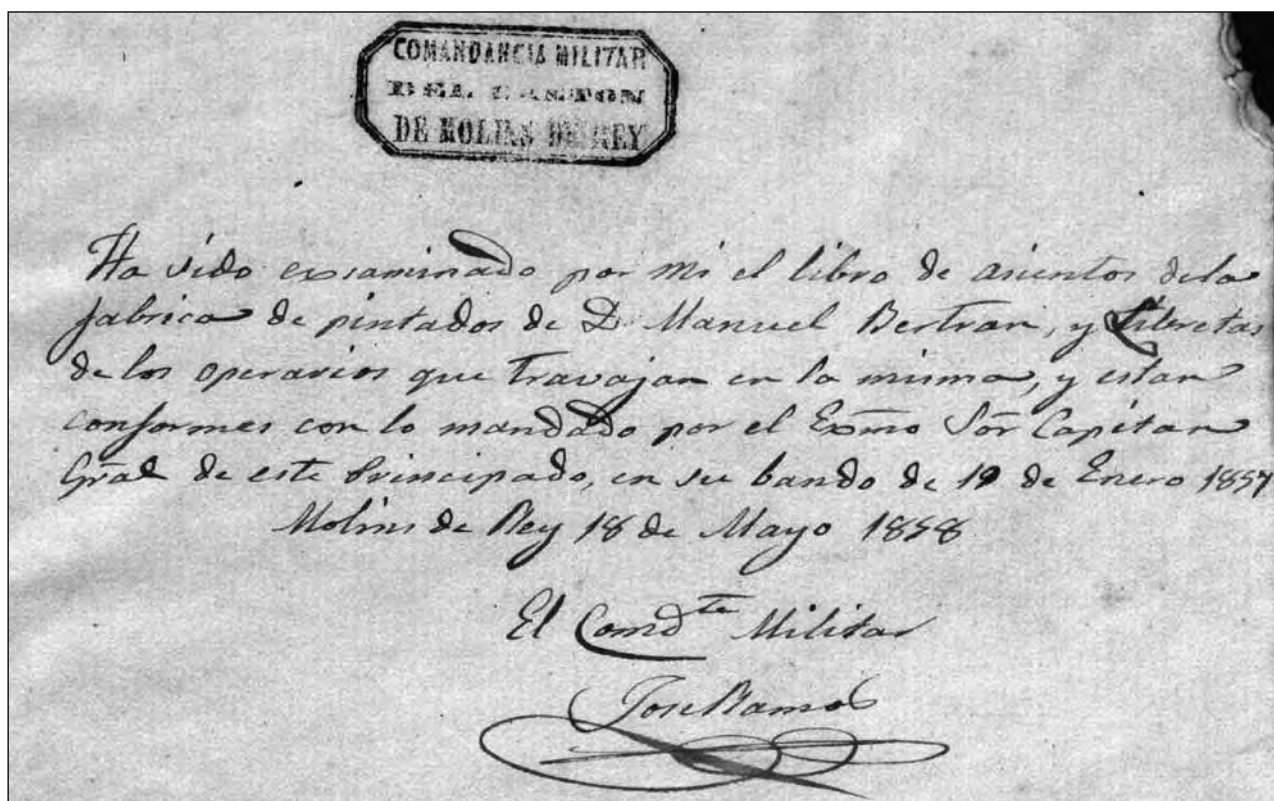
²⁰ Equivaldrien a 1,12 i 3 pessetes (el 1868, quan s'instaura la pesseta s'estableix l'equivalència 1pesseta = 4 rals).

²¹ CERDÀ, Ildefons, *Teoría de la construcción de las ciudades aplicada al proyecto de reforma y ensanche de Barcelona*, publicada modernament a *Teoría de la construcción de las ciudades. Cerdà y Barcelona*, Madrid/Barcelona, Instituto Nacional de la Administración Pública/Ayuntamiento de Barcelona, 1991, vol. II, pàg. 645: "Precio del jornal, para cada categoría y sexo, sea cual fuera la clase; y general para todos los obreros, sin distinción de clases, categorías ni sexos". BORDERÍAS, Cristina i GUALLAR, Pilar López, *La teoría del salario obrero y la subestimación del trabajo femenino en Ildefonso Cerdà*, Quaderns del Seminari de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2001, pàg. 31.

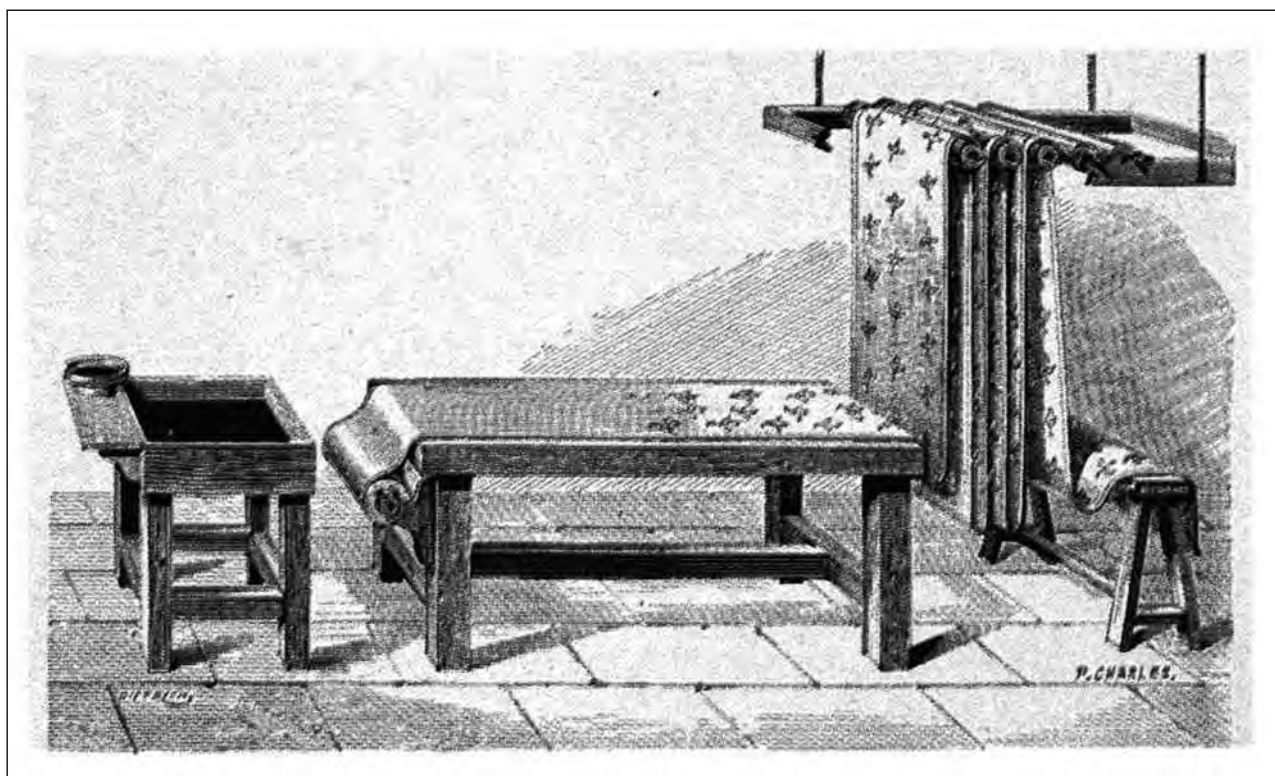
²² Joan Anton Carbonell indica que la mà d'obra barata era una causa de la instal·lació de fàbriques a Molins de Rei. CARBONELL

Fragment del document de la Matrícula d'Obrers de la Fàbrica de Pintados de Manuel Bertrand i Cortalé de 1858 on s'observa la descripció física dels treballadors. Extret de l'ACBL

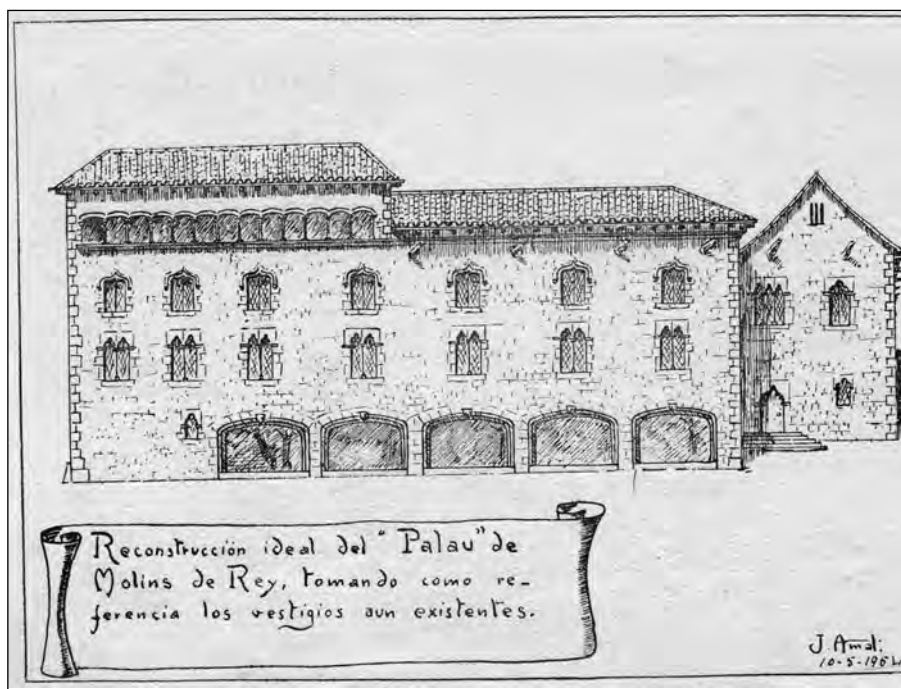

Fotografia de la última pàgina de la Matricula d'Obrers de la *Fábrica de Pintados* de Manuel Bertran i Cortalé de 1858. Extret de l'ACBL

Pintat a mà d'indianes, Diccionario de química, E. Bouant, 1888, AC-ECSA. Extret de DE RIQUER I PERMANYER, Borja (director): "La Gran Transformació 1790-1860", a: *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum 6, 1997, pàg.160

Dibuix del Palau dels Sobradiel de Molins de Rei. Extret de CLOPAS BATLLE, J.: "Premio II. Retablo histórico de Molins de Rey" a: *Juegos Florales de Molins de Rey*, 1951, pàg. 65

La diferència salarial —preu fet enlloc de jornal— dels/les pintadors/es, majoritàriament dones, rau precisament en aquest fet. Com s'ha comentat anteriorment, el salari de la dona s'entenia com un complement addicional al salari masculí, cap de família i encarregat de la seva manutenció.²³ Tot i que s'intentava demostrar una moral proteccionista cap a les dones, considerant-les encarregades de la llar i la família i apartant-les de la vida laboral; la veritat és que les dones sempre havien treballat, però mai amb les mateixes condicions que els homes. En aquest sentit, només se les deixava treballar quan hi havia més feina i sempre entenen la seva aportació econòmica com a complementària i no indispensable, ja que, si no, li trauria aquesta funció a l'home.²⁴

¹ PORRO, Joan Anton: Molins de Rei..., pàg. 129.

²³ "Esta concepción del salario del varón adulto como salario familiar, consolidó el salario de las mujeres como un salario complementario y con ello la discriminación salarial y la dependencia de las mujeres del cabeza de familia". BORDERÍAS, Cristina, "Suponiendo que este trabajo lo hace la mujer. Organización y valoración de los tiempos de trabajo en la Barcelona de mediados del XIX", a: CARRASCO, Cristina (ed.), Tiempos, trabajos y género: *Jornadas organizadas por el Grupo de Investigación de la UB "Treballs, institucions i gènere", Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales de la Universidad de Barcelona, 1 y 2 de febrero de 2001*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, pàg. 106.

²⁴ "El treball assalariat de la dona resultava així essencial per al manteniment de la família, però era considerat com un ingrés complementari. Basant-se en això i en la inferioritat cultural, jurídica i política del sexe femení, els empresaris de tot Europa pagaven a les dones salaris inferiors". BALCELLS, Albert, "Condicions laborals de l'obra a la indústria catalana", *Recerques*, núm.2, 1972, pàg. 143.

No hi ha constància dels ingressos reals de les nostres pintadores, però veiem com l'ofici que elles desenvolupaven era pagat a preu fet, a diferència dels altres, fins i tot dels peons, que cobraven a jornal. El salari a preu fet suposava només cobrar quan hi havia feina, quedant-se sense res quan hi havia poca producció.

Només un document, un llibre de registre de treballadors, amb 41 entrades, conservat quasi de miracle durant més de 150 anys gràcies a una família curosa del seu patrimoni documental, ens ha aportat dades sobre qui eren i com eren els primers treballadors del tèxtil a Molins de Rei: quina edat tenien, on vivien, quan cobraven i, fins i tot, com eren físicament. Aquest article és només una aproximació per donar a conèixer un document, però gràcies a documents com aquest es poden fer estudis sobre les condicions laborals, la història de la dona, la història econòmica, les condicions de vida, etc. que ens aporten dades i informació per confirmar o no hipòtesis que ens ajuden a conèixer millor el nostre passat.